

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Χατζόπουλος γεννήθηκε στο Άργινο στα 1869. Νεώτερος δεκατριών ή δεκατεσσάρων χρονών τελίωσε το Γυμνάσιο, κι ο πατέρας του, που έμπορευότανε, τον πήρε μαζί του στην Κέρκυρα κι από κει στο Μπρίντζι, πούχε δουλιές έμπορικές εκεί, για νάν του κάνει έτσι ένα ταξιδάκι για την υγεία του. Μοιραϊά, στο μέρος που πρωτοπήγε παιδί, εκεί του είτανε γραφτό και νά πεθάνει. Σπούδασε Νομικά στο Πατριστίμιο, δικηγόρησε μάλιστα και μερικά χρόνια στο Άργινο, κι ύστερα ήρθε κι εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Στα 1898 έβγαλε το περιοδικό «Τέχνη» και την ίδια χρονιά και τις πρώτες ποιητικές του συλλογές: «Τραγούδια της έρημιάς» και «Τά Ελεγεία και τὰ Ειδύλλια». Στο Μόναχο, όπου έμεινε αρκετά χρόνια, παντρεύτηκε τη Φίλαντζα Sanny Häggman που σπούδαζε ζωγραφική στην εκεί Ακαδημία, κι απόκτησε μια κόρη, τη δε Σέντα. Έργα πρωτότυπα έχει τυπώσει, έξω από τις δυο παραπάνω λυρικές συλλογές την «Αγάπη στο χωριό» (διήγημα), τον «Πύργο του Άκροπόταμου» και τον «Υπεράνθρωπο» (ρομάντζα, πρωτοτυπωμένα στο «Νουμάς»), «Τάσια» (πρωτοτυπωμένη κι αυτή στο «Νουμάς»), «Στο σκοτάδι κι άλλα διηγήματα», «Φθινόπωρο» (ρομάντζο), «Άπλοι τρόποι» και «Βραδυνοί θρούλοι» (το τελευταίο βιβλίο του, βγαλμένο φέτος από τον εκδότη Γ. Βασιλείου) και μετάφρασες: το «Φάουστ» και την «Ιφιγένεια» του Γκαίτε, την «Ηλέκτρα» του Χόφμανσταλ και το «Βιβλίο του μικρού αδερφοῦ» του Σουηδοῦ Γκέγγερσταμ, (που πρωτοδημοσιεύτηκε στο «Νουμάς» και βγήκε ύστερα και σε ξεχωριστό βιβλίο από τον εκδότη Γ. Βασιλείου). Έχουν παχτεί ακόμα στο θέατρο δυο τραγωδίες του Αυστριακού Γκριλμπάρτσερ, μεταφρασμένες σε στίχους, «Το στοιχίο του Πύργου» και η «Ηρώ και Λέαντρος». Αφίνει μισοτελειωμένο ένα πρωτότυπο ρομάντζο του κι άλλη πρωτότυπη και μεταφορστική εργασία. Πέθανε τέλη Ιουλίου στο Μπρίντζι της Ιταλίας, μέσα στο βαπόρι, ταξιδεύοντας με τη φαμελιά του για τη Γερμανία, όπου θά περνούσε τους μήνες του καλοκαιριού. Θάφηκε στο Μπρίντζι.

Ψ Η Φ Ι Σ Μ Α

Το Διοικητικόν Συμβούλιον τής Έταιρίας των Κοινωνικών και Πολιτικών Έπιστημών, συνελθόν σήμερα την 2αν Αύγουστου 1920 εις έκτακτον Συνεδριον επί τη θλιβερά άγγελία του θανάτου του Κωνσταντίνου Χατζόπουλου, μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου και εκ των ιδρυτών τής Έταιρίας, ψηφίζει:

Α') Έκφράζει την άπειρον αυτού θλίψιν επί τη άπολεία άνδρός, οστις όχι μόνον διά του μεγάλου αυτού φιλολογικού έργου έσημείωσε σταθμόν και έπηρέασεν ουσιωδώς την εξέλιξιν τής συγχρόνου φιλολογικής κινήσεως, αλλά και, εξυπηρετών την Τέχνην, ένγνώριζεν άειποτε να παρακολουθίη την έπιστημονικήν κίνησιν, να εμπνεήται από τα πορίσματα αυτής και να χρησιμοποίη την σκέψιν και την γραφίδα αυτού εις την διακονίαν των ύψηλών κοινωνικών ιδεών.

Β') Αποφασίζει ν' άναρτηθίη εις ένδειξιν έξαιρετικής τιμής ή εικών του εις την αίθουσαν των διαλέξεων.

Γ') Αναθέτει εις το Προεδρείον ν' άνακοινώση προς την σύζυγον και θυγατέρα αυτού την θαυυάτην συμμετοχήν τής Έταιρίας εις το πένθος των.

Ο Έφορος του Διοικ. Συμβουλίου

ΑΛ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Ο Γεν. Γραμματέας
Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Το Σοσιαλιστικό Κέντρο Αθηνών έστειλε στη γυναίκα και στην κόρη του το ακόλουθο τηλεγράφημα:

Κυρίες Σένη και Σέντα Χατζόπουλου

Μεράν (Τυρόλο) Ιταλία.

Το Σοσιαλιστικό Κέντρο κλαίει μαζί σας τον πνευματικό του οδηγητή κι' εύγκωμονεί έσως που του σταθήκατε στη ζωή οι μόνες τους ασιννεφιαστες και πιστές εύτιχίες.

Γιά τη Διοικητικήν Έπιτροπή
ΗΛ. ΔΕΛΑΖΑΝΟΣ

Επίσης ο «Σοσιαλιστικός Όμιλος Γυναικών» έστειλε το έξής τηλεγράφημα:

Βαθιά θλιμμένες για το θάνατο του υπερασπιστή των δικαιωμάτων τής Γυναίκας, σάς εκφράζουμε τα γαρδιακά μας συλλυπητήρια.

Η Διοίκηση

ΑΘΗΝΑ ΓΑΪΤΑΝΟΥ-ΓΙΑΝΝΙΟΥ
ΝΙΝΑ ΒΛΑΣΤΟΥ
ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΙΑΗ

ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

I

ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΑ ΠΑΡΟΡΙΤΗ

Dachau b) München Münchenerst 3. 14.6.09

Άγαπητέ Παρορίτη!

Η χαρά μου από την προσωπική γνωριμιά σας είνε πολλή. Όχι μόνο γιατί έχομαι σε συγκοινωνία μ' έναν νέον, ως σās φαντάζομαι, τεχνίτη που τον έχτιμώ, μα γιατί το θαρρώ κι ανάγκη να δεθούν στενότερα άναμεταξύ τους όσοι από μās έχουν κοινά τεχνικά και κοινωνικά ιδανικά. Ο αγώνας για την κοινωνική προοδο αυτού κάτω είνε δύσκολος και θά χρειάζονται δυνάμεις ένωμένες. Το πως τα δικά σας χέρια είνε δεμένα μου κάνει όδυνηρη αίσθηση όχι μονάχα για σās, μα και για τον αγώνα όλον. Δέ λέω πολύ, αν πώ πως δέ βλέπω τον άλλον που να συνενώνει την τεχνική μπόρεση με το κοινωνικό αίσθημα. Αυτό δοκίμασα να το πώ δυο φορές στο «Νουμάς», μα και τις δυο να δάγγησε ή πρόθεσή μου. Τη μια εΐταν όταν έγραφα για τα διηγήματα του κ. Βλαστοῦ, την άλλη όταν έμαθα πως πρόκειται να μοιραστεί το δράμα του κ. Ρήγα Γκόλφη στο λαό σά μέσο προπαγάντας. Το φιλόσημά μου «Η Ψυχολογία του Συμβολισμού» εΐταν ο πρόλογος ενός άρθρου, που το τελευταίο κομμάτι του μένει στο συρτάρι μου κι' έχει αντικείμενο τους «Νεκρούς τής Ζωής», που τυχαία μου έπεσαν στα χέρια πολύν καιρό μετά το τύπωμά τους, άφου είχα γράψει για τις «Άλυσίδες» του Ταγκόπουλου. Το πρώτο σας

βιβλίο δὲν τὸ γνωρίζω ολότελα, γιατί πρὶν κινηθεῖ στὸ «Νουμά» τὸ κοινωνικὸ μας ζήτημα, δὲν ἐλάβαινα τὸν τελευταῖο. "Ὅσο κι ἂν ἴσως σεῖς θὰ βρῖσκατε πολλὰ τονισμένα τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς τέχνης σας κατὰ τὴ γνώμη μου, πὺ δὲν εἶνε κι αὐτὰ παρὰ μπόσοι ἐξέλιξις, ὅμως σὲ μιὰ ἐκτενέστερη ἀνάλυση τοῦ ἔργου σας θὰ βλέπατε πὺς τὰ λίγα κολακευτικά, ὅπως τὰ λέτε, λόγια μου, γι' αὐτὸ δὲν ἔρχονται ἀπὸ τὴν καλοσύνη μου, μὰ ἀπὸ τὴν εἰλικρινῆ ἀναγνώριση τῶν συγγραφικῶν χαρισμάτων σας. Ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθεῖ ἡ περίστασις νὰ δικαιολογήσω δημόσια τὴ γνώμη μου, αὐτὴ τὴν ὥρα μοῦ φτάνει νὰ σᾶς πῶ πὺς στοὺς «Νεκροὺς τῆς Ζωῆς», μὲ ὅλη τὴν ἀτεχνία καὶ τὴν ὑπερβολὴ πὺς προδίδουν σὲ μερικὰ σημεῖα, παρουσιάζετε μιὰν ἀντίληψη τοῦ τραγικοῦ τῆς ζωῆς, πὺς ὡς τὴν ὥρα ξέφυγε τοὺς καλύτερους τεχνίτες μας. Τὸ «Μέσα στὸ κάρου» θὰ πῶ διαβάσει δέκα φορές τὸ ἐλάχιστο μόνος καὶ σὲ ἄλλους μπόρος καὶ τὸ κάζομαι τὸ πὺ ὠραῖο καὶ πὺς βζ. θὺ γιὰ τὸ γούστο μου ἀπὸ τὰ μικρὰ διηγήματα πὺς διάβασα στὴ γλώσσα μας. Τὸν σύμφοριστικὸ του τόνο, τόσο πονετικὸ μαζὶ, συγκρατημένο ἀπὸ κάθε αἰσθηματικότη, τόσο ἀπλὸ κι ἄρμονικὸ δὲν τὸν ἔβρηκε κανένας ἄλλος. Μ' ἓνα μικρὸ συμπάσιμα τοῦ τέλους του, δὲ θὰ δίσταζα νὰ πῶ ἓνα μικρὸ ἀριστοτέχνημα ἀπὸ κάθε ἔποψη.

Μὰ μὲ τὸ παρό μου δὲν ἔρχομαι νὰ σᾶς κάμω κριτικὴ στὸ ἔργο σας. Νὰ σᾶς εὐχαριστήσω θέλω μόνος γιὰ τίς εὐχαριστές στιγμὲς πὺς μοῦ δόσατε μὲ τὰ διηγήματά σας. Κρίμα πὺς νεώτερά σας τέτια, φυλᾶν, ὅπως λέτε, τὸ συρτάρι σας. Δὲ θὰ μπορούσατε νὰ τὰ τυπώσατε μὲ νέο ψευδώνυμο καὶ μὲ αὐστηρὴ ἐχεμύθεια; Γνωρίζοντας πὺς πρῶτος ὄρος τῆς ζωῆς εἶνε τὸ κομμάτι τοῦ ψωμοῦ, δὲ θέλω νὰ σᾶς τὸ συμβουλέψω μὲ τὸν κίνδυνο νὰ σᾶς χτυπήσει τὴν πόρτα ἡ ἀνάγκη του. Εἶνε ἢ δὲν εἶνε ἀπελπιστικὸ νὰ τὸ συλλογέται κανένας! "Ὅπου μπόρεση καὶ διάθεση, νὰ τῆς βάζει τὰ δεσμὰ ἢ ἀνάγκη.

Τὴν τεχνικὴ ἐκμετάληψη τῆς δυστυχίας τῶν σφουγγαράδων τὴν εἶχα ὄνειρο. "Ὅχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, γιατί δὲ γνωρίζω τὴ ζωὴ τους, μὰ πρόσεμνα τὸν ἄξιο. Καὶ χαίρομαι πὺς ἀκούω πὺς πιάσατε τὸ θέμα στὰ χέρια σας. "Ἄν μοῦ ἐπιτρέπετε, θὰ σᾶς συστήσω ἀποχὴ ἀπὸ κάθε σκοπὸ καὶ πρόθεσι (τεντέντζα). Ἐνῶ ἀποφυσικοῦ σας ἐμπνέετε ἴσα ἀπ' τὴ ζωὴ, ἐνῶ δὲν ἔχετε πραγματικὰ κριμὰ πρόθεσι, ὅμως τὸ κοινωνικὸ αἰσθημὰ σας σᾶς παρῶσέρνει σὲ μερικὰ σας διηγήματα, ὥστε νὰ χάνετε τὸ τεχνικὸ συγκράτημα. Α. χ. : Στὴν «Παγωνιά», τὰ παιδιὰ πὺς σημαζόνουν τὸ πουλάκι, ἢ στὴ «Χαμένη ἐλπίδα» πὺς ὁ Γιάννης κλωτσάπτει τᾶγια λείψανα, ἡ καθαρὴ αἰσθητικὴ συγκίνησι, νὰ παίρει ἡ ὀργή, ἀδυνατίζει. Θὰ μιλοῦσε καλλίτερος ἢ εἰκόνα μόνος τῆς, (τόσο ζωντανὴ πὺς εἶνε !) γιὰ τὸ νόημα τῆς ζωῆς. Κάπου πάλι, σὰ στὸ «Ἡ χαρὰ πὺς σκοτώνει», τραβάτε τὸ σκοινὶ παραπολὺ, φτάνοντας ὡς τὴν ὑπερβολή, αὐτοῦ στὴν πρόθεσι. Μὰ πάλι ἔπεσα στὴν κριτικὴ. Μὲ συμπάσατε. Ἐνα ἔργο σὰν αὐτὸ πὺς γράφετε, θᾶχε τρανὴ κοινωνικὴ σημασία καὶ θᾶταν κ' ἓνας σταθμὸς γιὰ τὸ ρομάντζο μας. Τὰ διηγήματά σας δὲν τὰ πρόσεξαν, δῆξω ἀπὸ τὴ γλώσσα τους κι ἀπὸ τὸν κ. Βλαστό, πὺς τὰ σκυλόβρισε μὲ τὸ καπιταλιστικὸ αἰσθημὰ του. Ἐνα ἔργο πὺς θὰ ξεσκέπαζε μιὰν ἀβλήττη κοινωνικὴ μὲ μιὰ δύναμη πραγματι-

στικῆ σὰν τὴ δική σας, θᾶταν ἐκεῖνο πὺς θᾶπειθε κάπια νέα πνεύματα πὺς κλονίζονται, ὅπως φαίνεται. Ἡ συμβολιστικὴ ἀδυναμία θὰ κάμει σίγουρα τὸ δρόμο τῆς, ὅσο γιὰ μὲ δὲν εἶνε μὸδα μόνος, μὰ φανέρωμα βζ. θύτερης ψυχικῆς κατάστασις. Μὰ μ' ἓνα ἔργο ζωντανὸ, ὅπως φαντάζομαι αὐτὸ πὺς γράφετε, θὰ ξανοίχτει ἓνας καινούριος γλοερὸς δρόμος, πὺς δὲ μπόρει παρὰ νὰ τὸν ζηλέψουν, ὅπου τόντις δροσερὸ αἰσθημὰ καὶ ζωντανὴ ὀρμή. Θᾶμουν εὐτυχῆς ἂν ὄχι τυπωμένο, τὸ ἐλάχιστο χειρόγραφο νὰ φτάσω νὰ τὸ δῶ τὸ ἔργο σας. Σᾶς τὸ λέω ξάστερα, ἀγαπητὲ Παροδίτη, οἱ πὺς πολλὲς ἐλπίδες μου, γιὰ νὰ μὴν πῶ οἱ μονάχες γιὰ τὴν ὥρα, εἶνε σὲ σᾶς. Τῶρα πρῶτος καὶ στὸν Πορφύρα, τὸν τιμιώτερο κι ἀνώτερο ἀπὸ ὄλους τοὺς τεχνίτες τῆς δικῆς μας γεροντότερης ἀράδας, πὺς ὄτι εἶνε ὁ Χόρν στὸ δρόμω, εἶστε σεῖς στὸ διήγημα. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅμως, πὺς σεῖς νᾶθετε πὺς βζ. τὸ τ ρ α γ ι κ ὸ, καὶ δὲ γυρνᾶτε γύρω στὸ ξόδεμα δραματικὸ μόνος. "Ἄν μπορούσατε νὰ δίνετε στὸ συγγραφέα τῶν «Πετρογράιδων» ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ περισοκοινωνικὸ σας αἰσθημὰ, θᾶχτε ἓνα γενναῖο καὶ δυνατὸ συναγωνιστὴ μαζὶ σας, καὶ τί χαρὰ σ' ἐμᾶς, τοὺς τσακισμένους πιά, νὰ δοῦμε ζωντανεμένο δὲ ὠραῖα εἶδη ἐκεῖνο πὺς θέριμανε μόνος τὸν καμὸ μας.

Μὲ τὴν ἐλπίδα πὺς θὰ μοῦ δώσατε γλήγορα πάλι τὴν εὐχάριστη περίστασις νὰ φλυαρήσω λίγο μαζὶ σας καὶ πὺς θὰ μοῦ συμπάθηστε κάθε ἀδιάκριτὴ λειψορία πὺς ξέφυγε τὴν πέννα μου,

Μένω μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ χαιρετίσματα,

Δικὸς σας

Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Υ. Γ. — Στὰ δίκια παραπόνά σας γιὰ τὸ σάπασμα τῶν δημοτικιστῶν στὸ ζήτημά σας δὲ σᾶς μίλησα παραπάνω ἐπιτηδες, γιὰ νὰ μὴν παρασυρθῶ σὲ λόγια μᾶταια κ' ἴσως σκληρὰ γιὰ κάποιος. Ἐρχονται στιγμὲς πὺς μόλις βασισοῦμαι καὶ δὲν τοὺς φωνάζω ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «Νουμά» ἢ τοῦ «Μέλλοντος»: Ψοφίμια, ἄ. σιχτὶρ σας! Ἐδῶ στὴ μοναξιά μου μὲ τὸ νεβρικό φυσικὸ μου, κοντένω νὰ σκίσω τὰ ρούχα μου συχνὰ, ὅταν μὲ φτάνει ἡ ἀνάσι τῆς νεκρομύρας τους. Τόνομα τῆς ζωῆς ἔξερουν νὰ ρεκάζουν μόνος! Τὰ καλὰ λόγια πὺς μοῦ λέτε γιὰ τὸν ἀγώνω μου στὸ «Νουμά» κ. ἢ προσοχὴ πὺς δίνετε σ' ἐμὰ πὺς γράφω, δὲ μοῦ εἶνε μικρὴ παρηγοριά καὶ θάρραμα καὶ δὲ μπόρω νὰ μὴ σᾶς εὐχαριστήσω γι' αὐτὰ, ἔστω κ' ἔτσι ὑστερόγραφα.

2

ΣΤΟ Ν. ΓΙΑΝΝΙΟ

Μόνος 20 — 4 — 14.

Ἀγαπητὲ φίλε,

Σοῦ ἀπαντῶ στὴ σειρά στὰ ρωτήματά σου. Εἶναι ἀλήθεια πὺς οἱ βαλκανικοὶ πόλεμοι ξανάψανε μιὰ πατριωτικὴ ἀντίδρῶσι στὶς κοσμοπολιτικὲς τάσεις τοῦ σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Φέρανε δηλ. τὸν κίντυνο μᾶς εὐρωπαϊκῆς σύρραξις πὺς σιμὰ, κ' ἔτσι δώσανε κάπιο ἔδαφος εὐνοϊκώτερο γιὰ τὴν προπαγάντα τῶν φίλων τῶν πολεμικῶν ἐτοιμασιῶν: ἀξιοματικῶν, προμηθευτῶν τοῦ στρατοῦ, ἐθνικοφρόνων καὶ λοιπῶν συμφεροντολόγων. Μὰ τίς τάξεις τῶν σοσιαλιστῶν δὲν τίς ἐπηρρέασε. (Ἀναφέρει διάφορες σοσιαλιστικὲς νῆες, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, στὴ Σουηδία καὶ Γερμανία).

Από αυτά που σου ιστορώ λεπτομερέστερα ἐπιτη-
δες, μπορείς να δεις ἄν ἔπεσε σοβαρά ὁ κοινοβουλευ-
τισμός στη Γερμανία. Στη Γαλλία και στην Ἰταλία
θὰ τὰ ξέρεις καλά τι κάνουν οἱ σοσιαλιστές στὰ κοι-
νοβούλια. Στη Σουηδία τὸ εἶδες παραπάνω. Οἱ κα-
θερὰ λοιπὸν σοσιαλιστές ἔχουνε τὴ μεγαλύτερη πολι-
τική προσοχὴ τους στὴν κατάκτηση τοῦ
... λίου. Ἐκείνοι που πολεμοῦνε τὸν κοινοβουλευτισμὸ εἶ-
νε οἱ συντακτικιστές, που στὴ Γαλλία λ. γ. κάνουνε
προπαγάντα στους ἐργάτες νὰ μὴν ψηφίζουνε, με-
τὴν ιδέα πὼς τὸ ἀνεκχώρημα στὴν πολιτικὴ διαφτερίζει
τοὺς χαρακτήρες. Ἐδῶ στὴ Γερμανία ἡ συντακτικιστι-
κὴ κίνηση δὲν παίζει ἀπόλυτα κανένα πρακτικὸ ρόλο.

Πρώτῳ ἄν ξέφυγε τὸ ζήτημα ἀπὸ τὸ Μαρξισμὸ.
Εἰν' ἀλήθεια, πὼς ἀπὸ 10 καὶ παραπάνω χρόνια τὸ
γερμανικὸ κόμμα εἶνε διασπασμένο σὲ δυὸ διεύθυνσεις:
Στους ἐπαναστάτες καὶ στους ρεβιζιονιστές. Τοὺς ἐ-
παναστάτες τοὺς λένε οἱ δεύτεροι καὶ ὁ ρόλος οὖ-
ξ ο υ ς μ α ρ ξ ι σ τ ῆ ς καὶ τοὺς κατηγοροῦνε πὼς
πάρνουνε τὸ γράμμα καὶ ὄχι τὸ πνεῦμα τοῦ Μάρξ.
Μὰ καὶ Μαρξισμός θὰ πεῖ ἐξέλιξη, ὑποστηρίζουνε
πὼς ἡ ταχικὴ τοῦ Μαρξισμοῦ πρέπει νὰ συμβιβάζε-
ται πάντα μετὰ τὴν νέαν μορφή τῆς πραγματικότητος, τὴ
σημερινή. Δὲν ἀρνούνται τὸ Μάρξ, μὰ τὸν ἐξηγοῦν
ἀλλοῦτως καὶ χτυποῦνε μερικὰ σημεῖα τῆς θεωρίας
του σὺν ἀποδεικνύμενα σφαλῆρα ἀπὸ τὴν πράξη. Γι'
αὐτὸ θέλουνε νὰλλάξουνε μερικὰ ἄρθρα τοῦ προγράμ-
ματος τῆς Ἐφοδότης που εἶνε συνταγμένο ἀπάνω
στὰ σφάλῆρα, κατὰ τὴ γνώμη τους, θεωρητικὰ ση-
μεῖα. Θεωρητικὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ ὀρθόδοξου Μαρ-
ξισμοῦ εἶνε ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Kautsky, τῶν ρεβιζιο-
νιστῶν ὁ Bernstein. Ὅργανο τοῦ πρώτου τὸ ἐπί-
σημο περιοδικὸ τοῦ κόμματος Neue Zeit, ὄργανο
τοῦ ρεβιζιονισμοῦ τὰ «Sozialistische Monatshefte»
Τὸ τελευταῖο, τὰ τελευταῖα χρόνια ἔκανε σχεδὸν ἀπο-
κλειστικὸ καὶ λυσσιασμένο πόλεμο ἐναντίον τοῦ Μαρ-
ξισμοῦ καὶ ὄχι ἐναντίον τῶν ἀσπῶν. Τὰ κυριώτερα ση-
μεῖα τῆς διαφωνίας εἶνε τὰ ἐξῆς δύο: 1ον) Οἱ ρε-
βιζιονιστές ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ σοσιαλισμός θὰ καθι-
ερωθεῖ μὲ βαθμιαῖες μεταρρυθμίσεις καὶ ὄχι μετὰ ἐπα-
νάσταση, καὶ 2ον) πὼς εἶνε ἀδύνατο νὰ πετύχει τις
μεταρρυθμίσεις αὐτὲς ὁ σοσιαλισμός ὅσο μένει στὸ
σημεῖο τοῦ ἀποκλειστικοῦ Klassen Kampf (1)
καὶ δὲν συνεργάζεται μετὰ τοὺς φιλελεύθερους ἀσπῶν
στὰ μέρη που εἶνε σύμφωνοι καὶ οἱ δυὸ γιὰ τις μεταρ-
ρυθμίσεις. Ἐτσι θέλουνε νὰ λείψει ὁ Klassen
Kampf καὶ ἡ ἐπανάσταση ἀπὸ τὸ πρόγραμμα καὶ
νὰ λείψει ἀκόμα καὶ ἡ θεωρία τοῦ pauperisme
τοῦ ξενισμοῦ τῶν προλετάρων. Εἶνε ἀκριβῶς τὰ ση-
μεῖα που δὲ θέλησα νὰγγίξω στὸν πρόλογο τοῦ μνη-
φύτου καὶ τιμοῦμαι μετὰ ἐρώτησες ξαφνισμένος. Δὲ
θέλησα νὰ τὴν ἀγγίξω καὶ νομίζω πὼς δὲν πρέπει νὰ
τὴν ἀγγίξουμε, γιὰτὶ ἡ ἐξέλιξη σὲ μᾶς θάοργήσει
χρόνια γιὰ νὰ φτάσει σὲ σημεῖο που μπορεί νὰ μᾶς
δώσει μιὰ ἀτομικὴ γνώμη σχηματισμένη ἀπὸ τὰ πρά-
ματα. Ἐγὼ καὶ τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν Σκανδινα-
βικῶν χωρῶν, ὅπου ὁ σοσιαλισμός προχώρησε σὲ με-
γάλη δύναμη (στὴ Δανία κάλεσε τελευταῖα ὁ βασι-
λῆς τὸ σοσ. κόμμα νὰ σχηματίσει κυβέρνησι, μὰ δὲ
δέχτηκε κίνοντας κατὰ, κατὰ τὸ Bernstein),
χωρὶς νὰγγίξουνε τὸ ζήτημα καὶ νὰ διαφεροῦνε.
Στὴν Ὁλλανδία, που ἔπαιξε μεγάλον ρόλον ἡ θεωρία

(1) Πᾶν τῶν τάξεων.

αὐτὴ, χώρισε τὸ κόμμα. Νίκησε ὁ ρεβιζιονισμός μετὰ
τερῆσθαι πλειονοψηφίαν καὶ οἱ ἐπαναστάτες μείνανε
καμιά πεντακοσάρια.

Στὴ Γαλλία ξέρεις τὴ διαφορὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ
Garde καὶ τῶν Ζωρεδικῶν, στὴν Ἰταλία ἐπίσης
τοὺς αἰώνιους καυγάδες. Στὴν Ἀγγλία ξέρεις πὼς ὁ
σοσιαλισμός δὲν μπορεί νὰ ριζοβολήσει στὶς ἐργατι-
κῆς τάξεις, πὼς οἱ σοσιαλιστές, οἱ καθαροί, εἶνε πε-
ρισσότερο ἀσπῶν, κατὰ παρόμοιον μετὰ τὴ δικὴ μας κίνη-
ση σὲ μεγάλη ὁμως κλίμακα.

Αὐτὴν εἶνε ἡ θέση τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐδῶ. Στὴν ἱστο-
ρῶν βιαστικὰ ὅπως μπορεί νὰ γίνει σὲ γράμμα καὶ σου
ἱστορῶν πράματα γιὰ νὰ σὲ ἀφίσω νὰ νοιώσεις μόνος
σου ἄν ξέπεσε ἡ σοσιαλιστικὴ κίνηση καὶ ὁ Μαρξισμός.
Ἄν θέλεις τὴν προσωπικὴ μου γνώμη εἶνε πὼς καὶ οἱ
δυὸ διεύθυνσεις τραβοῦνε τὸ σκοινὶ μακριά, ὅπως εἶνε
πάντα φυσικὸ ὅπου θέλει ἡ παλιότερη καὶ ἡ νεώτερη
θεωρία νὰ συμβιβαστεῖ τέλει μετὰ τὴν πράξη. Ὁ Μαρ-
ξισμός δὲν ξέπεσε, τροποποιεῖται μόνον, ἐξηγεῖται
ἀλλοῦτως, συμβιβάζεται μετὰ τις ἀνάγκες που παρου-
σιαστήκανε ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη ὁ ἴδιος ὁ Μάρξ, ὁ ἴδιος
ὁ Ἐγγελς, που προφήτεψε τὴν ἐπανάσταση στὰ τέλη
τοῦ αἰῶνα, ἄν ζοῦσε σήμερον θὰβλεπε πὼς καὶ ἄν εἶνε
νὰ γίνει ἡ ἀλλαγὴ μετὰ ἐπανάσταση, αὐτὴ θάοργή-
σει πολὺ ἀκόμα.

Αὐτὴ ἡ ἀσχητὰ τῆς ἀλλαγῆς ἀπελπίζει τοὺς βιαστι-
κοὺς καὶ φαντάζονται πὼς ξεπέφτει ἡ κίνηση τοῦ
σοσιαλισμοῦ. Δὲν ξεπέφτει, μὰ δὲν μπορεί νὰ προχω-
ρεῖ πάντα μετὰ πηδηματα, γιὰτὶ σποντάει στὴ δυνατὴ
ὀργάνωση που κάνει τὸ κεφάλαιο. Δυνατότερη ἀπὸ
τὴ σοσιαλιστικὴ, γιὰτὶ ἔχει στὰ χέρια του δυνατότε-
ρα χρηματικὰ μέσα, καὶ τὴν ἐξουσία μετὰ τὸ μέρος του.
Ὅταν τὸν νοιώθει τὸ σοσιαλισμὸ κανέναν σὺν ἐξέλι-
ξη, δὲν πρέπει νὰ βιάζεται, νὰ στενοχωρεῖται, νὰ πελ-
πίζεται. Ὅσο καὶ νάοργήσει θάορθεῖ μιὰ μέρος ἢ ἀλλα-
βὴ. Ποιὰ μορφή θάορθεῖ δὲν τὴν ξέρουμε, μὰ πάντα
θάορθεῖ ἡ κατάσταση που θὰ φέρει καλύτερη ἀπὸ τὴ
σημερινή. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται κάθε μέρος πρὸ ἄνθρω-
πος, καὶ ὅταν τὸν ἀγατοῦμε πρέπει νὰ βοηθοῦμε νὰ γί-
νεται ὁλοένα περισσότερο πρὸ ἄνθρωπος. Αὐτὸ ὅς μᾶς
φτάσει.

Μὲ χαρετίσματα σ' ἴλους τοὺς συντρόφους,

Σὲ ἀσπάζομαι

Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Στὸ ἐρχόμενο φύλλο θὰ δημο-
δοσιέψουμε ἓνα συγκινητικὸ γράμ-
μα τῆς κόρης, τοῦ Χατζόπουλου,
σταλμένο ἀπὸ τὸ Μπρίντζι, που
περιγράφει τις τελευταῖες του
στιγμὲς.